

Svitlana V. Storozhuk

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Kyiv, Ukraine

ORCID 0000-0002-7947-6268

DOI: [https://doi.org/10.33120/sssppj.vi49\(52\).262](https://doi.org/10.33120/sssppj.vi49(52).262)

svitlanastorozuk@gmail.com

MEMORIAL COMMUNITIES IN THE GLOBAL WORLD

ABSTRACT

The article reveals the methodological potential of the cosmopolitan approach to the study of collective memory as one of the main prerequisites for the formation of group identity and identification of the foundations for the formation of global memory. For this purpose, the civilizational approach of S. Huntington, the paradigmatic approach of J. Heidt and the methodological apparatus of memory studies with its inherent intention to the problem of forming a group identity are used. These methodological tools helped to explain the whole spectrum of modern civilizational transformations and provided an impartial view of the sources of aggressive policy of Russia towards Ukraine's European choice and entire Western civilization. In view of this, the results of the study can be useful for developing a humanitarian policy appropriate to Ukraine's European choice, in particular, for elaboration of a strategy for the development of Ukrainian memory policy. It must be developed taking into account the ultimate importance of global (universal) memory for overcoming international conflicts for the sake of peace and prosperity of all mankind and understanding the problematic nature of its emergence in the near future due to civilizational differences and economic inequality. Given this, it is important to the modern world to form supranational communities, whose members being aware of the decentralized nature of global processes and the risks involved will focus on creating a system of interstate mechanisms to overcome turbulence to preserve peace and increase human well-being. Despite the noble intentions of the supporters of the cosmopolitan world based on the principles of liberal democracy, their ideas and programs are discern with great caution, and sometimes even with open hostility in cultural environments and communities with different from European collective experience and historical memory. This, in turn, puts on the list of items the need to unite the entire Western world and construct a supranational pan-European identity as a prerequisite for the internal consolidation of European society around core values defined by shared historical memories that underpins European international policy.

KEYWORDS

identity; collective memories; historical memory; European identity; civilization; cosmopolitan worldview; global memory.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО ГОЛОВНОГО АВТОРА

Svitlana V. Storozhuk Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Professor of the Ukrainian Philosophy and Culture Department, Taras Shevchenko National University of Kyiv Kyiv, Ukraine
ORCID 0000-0002-7947-6268
svitlanastorozuk@gmail.com

Received: 03.03.2022

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0).

Revised: 09.05.2022

Accepted for publication:
15.06.2022

©Copyright: Storozhuk, 2022

Publisher Institute for Social and Political Psychology NAES of Ukraine

doi:

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Докорінні соціокультурні трансформації, що відбуваються в сучасному світі під впливом глобалізації, вже кілька десятиліть знаходяться у центрі уваги наукової спільноти. Певною мірою це спричинено масштабністю та якісною новизною змін, які спостерігаються сьогодні й стосуються усіх сторін життя окремої людини та людства в цілому. Попри непереборне прагнення традиціоналістів зберегти від руйнування історично сформовані та, на перший погляд, визначені самою природою людини соціальні інститути, багато з них сьогодні більше не відповідають своїм основним завданням

й поступово перетворюються в інститути-фантоми. До прикладу можна згадати сучасну трансформацію традиційних сімейних структур, ролі освіти та релігії в житті окремої людини та всього суспільства тощо. Розвінчання історично сформованих норм та цінностей істотно ускладнює самовизначення людини у стрімко змінному світі, який приваблює небувалими до цього можливостями самореалізації.

Відкриття кордонів для міграції та вільного обміну соціально і культурно значущою інформацією супроводжується поступовим розмиванням підвалин національних держав та знеціненням принципів Вестфальської системи міжнародних відносин. На противагу до жорстко централізованих освітою та культурою національних держав модерного періоду, глобальний світ сьогодення

швидко децентралізується завдяки небувалому до цього розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. Людина сьогодення, користуючись численними інформаційними каналами, здатна уникати прямої ідеологічної обробки з боку держави. Внаслідок цього втрачається відчуття спільності долі з «уявною» національною спільнотою чи владою, що взяла на себе роль носія «національних інтересів». У нових соціокультурних умовах колективна ідентичність частіше постає результатом лояльності до норм, стереотипів та вартостей інших людей. Нерідко саме вони визначають внутрішню єдність групи, водночас відмежовуючи її від «Інших», до числа яких відносяться ті, чия ідентичність та цінності формується на відмінному культурному та аксіологічному тлі.

Постання нових економічних та культурних об'єднань всередині однієї країни або в межах кількох країн внаслідок міграції та стрімкого розвитку інформаційно-комунікативних технологій позбавляють колективну пам'ять тієї визначеності, послідовності та несуперечності, яких їй надавала національна держава. В умовах глобалізації та стрімкої інформатизації сформовані історичною наукою та визначені державною цензурою колективні спомини починають верифікувати та корегувати зацікавлені інститути, а подекуди навіть окремі лідери думок. Очевидно, що така ситуація вимагає від національних держав вироблення історичних нарративів та образів, які, відповідаючи вимогам часу та сучасної політики, сприятимуть внутрішній консолідації населення держави, залишаючись водночас суголосними цінностям тих соціальних інститутів, які беруть на себе функцію репрезентації світової спільноти.

СТУПІНЬ НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ

«Меморіальний бум», який розпочався у 60-х роках ХХ ст., стимулював появу цілого ряду різнопланових наукових досліджень, присвячених вивченню різноманітних аспектів політики пам'яті. В цьому контексті можна згадати роботи М. Альббакса (Хальббакс, 2007), А. Ассман (Ассман, 2014), П. Коннертона (2004), П. Нора (Нора, 1999), Б. Шацької (Шацька, 2011) та ін. Вони заклали ідейні підвалини для всебічного вивчення ролі колективних споминів у процесі формування/збереження групової ідентичності, дослідження впливу історичних міфів та образів на суспільну свідомість, напрям дії та мотивацію певної історично сформованої спільноти, особливості сучасного державотворення

В українському інтелектуальному дискурсі зростання наукового інтересу до проблем пам'яті розпочалося тільки після здобуття незалежності, досягнувши апогею свого розвитку тільки на початку ХХІ ст. У цей час помітно зросла потреба українства в переосмисленні свого історичного минулого, виробленні нових, відповідних запитам часу та настроям більшості суспільства історичних нарративів, образів та цінностей. Відродження та переосмислення української історії відбувалося у єдності з реабілітацією історичних образів та постатей, що суперечили ангажованим радянщиною історичних споминів значної маси українського загалу, що й визначило напрям та своєрідність українського пам'яттєвого дискурсу. Тут, як свідчать роботи В. Бабки (Бабка, 2015), І. Гояна (Гоян, 2018), І. Гирича (Гирич, 2013), Я. Грицака (Грицак,

2013), Л. Нагорної (Нагорна, 2012), Г. Касьянова (Касьянов, 2013), А. Киридон (Киридон, 2016), М. Рябчука (Рябчук, 2013), І. Тимківа (Тимків, 2019) та багатьох інших українських дослідників, чільна увага приділялася природі колективних споминів, співвідношенню культурної та історичної пам'яті, маніпуляції колективними спогадами тощо. Загалом український пам'яттєвий дискурс центрувався навколо теми збереження однорідної національно-культурної ідентичності, водночас залишаючи поза своєю увагою актуальну для сьогодення проблему культурної глобалізації та відповідної їй точки відліку в історичному минулому.

З огляду на зумовлені глобалізацією соціокультурні трансформації сьогодення, *мета* статті полягає у визначенні методологічного потенціалу космополітичного підходу до дослідження колективної пам'яті як однієї з головних передумов формування групової ідентичності та виявлення підвалин та можливості формування глобальної пам'яті.

МЕТОДОЛОГІЯ

У процесі дослідження методологічного потенціалу космополітичного підходу та виявлення підвалин та можливості формування глобальної (загальнолюдської) пам'яті було використано цивілізаційний підхід С. Гантінгтона, парадигмальний підхід Дж. Гайдта та методологічний апарат *memory studies* з притаманною йому інтенцією на проблему формування групової ідентичності.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Спричинена глобалізацією та інформатизацією криза національних держав супроводжується трансформацією ключових соціальних суб'єктів. В нових соціокультурних умовах провідну роль все більшої ваги набувають культурні спільноти, сформовані лояльністю до норм, стереотипів, цінностей та їхніх символічних виразів. Зазвичай вони постають на основі спільного колективного досвіду, який не завжди суголосний свідомо сконструйованим елітами образам національної пам'яті, живильною силою яких були політичні інтереси та національні цінності.

Розмивання кордонів національних держав внаслідок глобалізації супроводжується двома різноспрямованими процесами – з одного боку, відбувається відродження локальних культурних ідентичностей, які за певних умов можуть лягати в основу нових сепаратистських рухів, а з іншого – формування наднаціональних соціальних об'єднань. Доконечною умовою легітимності та тривкості таких спільнот, як цілком аргументовано показав ще на початку ХХ ст. М. Альбвакс, стають спільні колективні спомини. Вони закладають фундамент групової ідентичності, виражають загальну позицію групи, визначають її сутність та окреслюють візію її майбутнього (Хальбвакс, 2007, с. 192).

Означені соціальні трансформації вказують на необхідність перегляду визначеної національною державою політики пам'яті та виявленні передумов та можливості формування глобальної (загальнолюдської) пам'яті. Для цього, як доводить У. Бек, потрібно відрізнити глобалізм як економічну течію, що відстоює ідею світового ринку та користі транскордонного руху

капіталу, від «космополітичного світогляду». Він, на думку німецького дослідника, «потрібний як попередня умова вивчення процесу подолання кордонів, який пробуджує неонаціональний рефлекс, що змушує знову вибудовувати межі та бар'єри. Питання «чому» і «навіщо», які ставлять перед собою інертні народи, можуть знайти відповідь тільки завдяки взаємодії та співпраці» (Бек, 2008, с. 26). Зазвичай, до неї закликають розвинені регіони, котрі, поки контролюють ситуацію у світі, між тим усвідомлюють децентралізований характер глобальних процесів та зумовлені ним ризики, а тому вимагають не тільки інституційної космополітизації (створення системи міждержавних механізмів врегулювання даних ризиків), а й формування нових форм мислення, постановки проблем та пошуку рішень.

Зроблені нами попередні зауваження дають підстави думати, що космополітичний (або глобальний) тип політики пам'яті має конструюватися без урахування індивідуальних траєкторій розвитку окремих цивілізацій або соціальних груп. Адже підкреслення унікальності історичного розвитку може породжувати істотні перепони на шляху становлення глобальної ідентичності, що здатна знівелювати культурні розломи та, відповідно, конфлікти на ґрунті культурних переваг чи історичної невідповідності. Уникнення цього можливе за умови конструювання глобального проекту політики пам'яті на запереченні расових, національних і класових відмінностей та підкресленні тих ознак, які дозволять кожному індивіду усвідомлювати себе не як представника конкретної соціокультурної групи, а ідентифікувати з людством загалом.

Нагадаємо, що ідея громадянина світу, позбавленого приналежності до певної традиції, була висунута у XVIII

ст. І. Кантом. Він розглядав людину як активну та творчу істоту, яка, послуговуючись незаангажованим різноманітними культурними нашаровуваннями розумом та універсальним моральним законом, спроможна самостійно конструювати себе та світ (Кант, 1994, с. 138). На думку німецького мислителя, людина, що у своїй діяльності керується тільки власним розумом, зможе перебудувати світ та подолати наявні конфлікти заради мирного співіснування. Реалізація цього завдання вимагає від неї свідомого дотримання орієнтованих на постання всесвітньо-громадянського суспільства законів коаліції (Кант, 1994, с. 138). Інакше кажучи, за І. Кантом, люди можуть уникнути ворожнечі та здобути мир тільки завдяки універсальному моральному імперативу, який долаючи межі національних традицій, закладає підвалини для постання позбавленого культурної своєрідності громадянина світу.

Попри привабливість та теоретичну обґрунтованість кантівського вчення про вільного від політичних, релігійних та культурних забобон громадянина світу, можливість його практичної реалізації навіть з перспективи сьогодення видається дещо сумнівною. Насамперед це зумовлено нерівномірним цивілізаційним та економічним розвитком світу, що, на думку сучасного американського дослідника Дж. Гайдта, спричиняє істотні світоглядні відмінності в суспільстві. Зокрема, керуючись багаторічними соціологічними даними, вчений прийшов до висновку, що непередбачуване та складне життя доіндустріальних сільськогосподарських суспільств сприяє закріпленню традиційних цінностей, пов'язаних з виживанням. Для них авторитет Бога, неухильне виконання визначених обов'язків та нерозривний зв'язок з розширеною

патріархальною сім'єю постає необхідною умовою особистого захисту та добробуту (Haidt, 2018). Найменші зміни сприймаються як зовнішня загроза для заданих од віку та освячених ритуальними практиками цінностей, норм та укладу життя, а тому породжують не тільки певну внутрішню засторогу, а й відверту ворожість.

Індустріалізація, що розпочалася в європейському регіоні, вимагала від людини залишити землю заради роботи на заводі. Вона сприяла зростанню доброти, водночас формуючи підвалини для зміни ціннісної системи суспільства. Проживаючи в місті, люди поволі усвідомлювали, що їхній добробут залежить не від вчасно проведеного релігійного ритуалу, а фінансових можливостей. В нових умовах, не Бог, а гроші визначають рівень безпеки та соціального престижу (Haidt, 2018). Таке переконання, на думку Дж. Гайдта, призвело до негативної оцінки капіталізму багатьма інтелектуалами, які зосереджували увагу на жорсткій експлуатації капіталістами виробників. Вона носила не тільки безпосередній характер, а й проявлялася через нарощення споживчих вартостей, котре породжувало гонитву за грошима та непомірну експлуатацію (Haidt, 2018).

Тенденційна оцінка раннього капіталізму та соціальних наслідків індустріалізації, на думку Дж. Гайдта, була цілком об'єктивною. Водночас вчений зосереджує увагу на тому, що у ході розвитку капіталізму соціальна ситуація, а відповідно й цінності, поступово змінювалися: «підприємства (товариства) перейшли на спеціалізовані робочі місця, які передбачали (а відтак і стимулювали) істотне, проти тих, що ставили до робітників на заводі, урізноманітнення навичок. Відповідно до того як суспільства багатшали, життя ставало безпечнішим, і не тільки через скорочення захворювань, голоду чи

вразливості перед стихійними лихами, а також завдяки скороченню політичної жорстокості. Люди отримали права» (Haidt, 2018). Це призвело до згасання екзистенціального тиску та зміни життєвих пріоритетів: безпека поволі поступалася свободі, підпорядкування владі – автономії, дисциплінарність – розвитку творчого потенціалу. Згодом люди почали піклуватися про права жінок, тварин, геїв, погіршення стану навколишнього середовища тощо.

Наведені теоретичні узагальнення дають підстави стверджувати, що ціннісна система кожного суспільства визначена панівним способом суспільного виробництва, а тому не може бути змінена шляхом зовнішнього насадження соціальних програм та проєктів перебудови суспільства на засадах розуму навіть заради зростання миру та добробуту. Це ж, своєю чергою, ставить під сумнів проголошений Ф. Фукуямою «кінець історії» та перемогу західної ліберальної демократії (Фукуяма, 1990, с. 135). Цілком ймовірно, що різке зростання економічної взаємозалежності після завершення холодної війни давало підстави американському філософу спростовувати можливість серйозного міжнародного конфлікту та сумніватися у повернення росії до невідповідної сучасним міжнародним стандартам експансіоністської політики й відродження суголосних їй поглядів (Фукуяма, 1990, с. 147). На користь цього припущення слугувало й тогочасне розповсюдження споживчого капіталізму, а з ним і всієї західної культури, що, безумовно, формувало віру в можливість ціннісної та культурної уніфікації людства.

Ілюзію постання гармонійного світу невдовзі розвіяли криваві етнічні та міжнародні конфлікти, інтенсифікація релігійного фундаменталізму, відродженням неофашистських та неокомуністичних рухів у світі. Натомість

концептуалізація рашизму та початок експансіоністської політики росії продемонстрували нездатність ООН підтримувати мир та гарантувати міжнародну безпеку. Ці політичні потрясіння продемонстрували неспроможність парадигми «гармонійного світу» залишатися надійним орієнтиром у світі та підтвердили зловіщі застереги С. Гантінгтона. У загальновідомій сьогоднішній роботі «Зіткнення цивілізацій» (1996 р.) американський вчений аргументовано показав відсутність підстав для віри у пріоритет і тим більше перемогу ліберальної демократії. В сучасному світі, зауважував він, існує «безліч форм авторитаризму, націоналізму, корпоративізму та ринкового комунізму (як у Китаї), які міцно вкорінені в суспільно-політичне життя відповідних країн та є досить стійкою альтернативою ліберальній демократії» (Хантінгтон, 2003, с. 91).

Ретельно аналізуючи глобальну політику свого сьогодення, С. Гантінгтон прийшов до висновку, що поширення західних ідеалів і норм не призводить до виникнення універсальної цивілізації чи вестернізації незахідних суспільств (Хантінгтон, 2003, с. 15). Навпаки, глобальні трансформації нерозривно пов'язані зі становленням світового порядку, заснованого на цивілізаціях, в основі яких лежить культурна та релігійна самобутність. Завдяки цьому, феномени, які в модерний період знаходилися на маргінесі політико-стратегічних і військових завдань, почали визначати пріоритети міжнародної політики.

Вторгнення культури в політику, на думку С. Гантінгтона, знаменувало початок епохи світових цивілізаційних конфліктів та локальних війн на лініях розлому. На думку американського вченого, найгострішим стане протистояння між західною та

ісламською цивілізаціями. Остання вороже зустріне властиве західному світу знецінення претензій представників інших культур та цивілізацій на рівність і самобутність та його спроби насадити «іншим» цінності християнської культури та демократичного капіталізму. Це ж, на думку С. Гантінгтона, потребує подальшого зміцнення політичної, економічної та військової єдності західного світу та підтримки лідерського положення росії як противаги зростанню цивілізаційного впливу Китаю.

Попри раціональність цивілізаційного підходу та цілого спектру теоретичних висновків С. Гантінгтона, на наш погляд, все ж потрібно зосередити увагу на суперечності окремих його аналітичних висновків та прогнозів, й насамперед щодо геополітичної ролі росії та перспектив українсько-російських взаємин. Видається, що зроблені ним похибки спричинені притаманним його концепції знеціненням ролі історичної пам'яті у формуванні групової, в тому числі й цивілізаційної ідентичності. Її постання, як цілком аргументовано доводить А. Ассман, не можливе без історичної легітимації традицією та спільною пам'яттю (Ассман, 2014, с. 278). Єдність споминів та колективного досвіду забезпечує внутрішню сталість спільноти, представники якої, попри постійні контакти та зміну відносин з представниками інших культур, можуть легко впізнавати себе з поміж інших не тільки в синхронному, а й в діахронному вимірі.

Звісно, в основі групової ідентичності лежить не весь колективний досвід, а спомини, які відповідають ціннісним, культурним та емоційним запитам усіх членів спільноти та здатні породжувати спільну волю у баченні майбутнього. Інакше кажучи, вкрай необхідний для постання групової ідентичності

ціннісний консенсус формується тільки тими конвенціями, в основі яких лежать спомини – події та образи, які мають консолідуєчий заряд та визначають візію її майбутнього. Ці пам'яттєві образи, як цілком аргументовано зауважує А. Ассман, свідомо конструюються політиками, істориками та іміджмейкерами – вони створюють спільну символіку, запроваджують пам'ятні дні, організують історичні музеї та «місця пам'яті», завдяки яким формуються та коригуються спомини спільноти (Ассман, 2014, с. 278-279).

Уточнення А. Ассман щодо ролі колективних споминів у формування групової ідентичності мають вагомє значення для пояснення джерел агресивної та анахронічної з позиції сьогодення експансіоністської політики росії. С. Гантінгтона розглядав її як стрижневу й водночас «розірвану державу», а тому залишив поза своєю увагою російську історичну пам'ять, де від початку XIX ст. була глибоко вкорінена концепція «триєдності російського народу», представлена у XX – на початку XXI ст. міфологемою братерства російського та українського народу. В умовах цивілізаційної невизначеності росії, цей концепт може видаватися цілком безневинним. Водночас за умови набуття нею ідентичності легітимованої тисячолітньою історичною традицією, котру їй могла забезпечити тільки опозиційна до західного християнства та цінностей загалом православна церква, ситуація істотно змінилася. Відродження образу православної росії як центру та захисника самобутньої євразійської цивілізації цілком закономірно супроводжується зростанням нетерпимості до культури та цінностей західного світу, який, згідно з переконанням прихильників «російського світу», прагне зруйнувати самі підвалини православної цивілізації. Для них, європейський вибір України, яка кілька століть вважалася

невіддільною частиною їхньої цивілізації, видається неприпустимим, адже він загрожує зникненню самобутності цілої цивілізації.

Міжнародна політика росії як політичного та духовного центру православної цивілізації породжує сумніви у спроможності сучасного людства до творення загальнолюдської цивілізації на основі ціннісного консенсусу. Ймовірніше за все, сьогодні ми можемо говорити тільки про утворення цивілізацій та наднаціональних ідентичностей на основі культурної спорідненості та визначених історичним досвідом ідеалів, норм та цінностей. Показовим прикладом у цьому контексті може стати західна цивілізація, заснована консенсусом щодо майбутнього, вираженим у незмінній орієнтації на розвиток та поширення цінностей ліберальної демократії. Між тим, як свідчить наведений нами приклад росії, визнання спільних політичних пріоритетів є важливою, проте не достатньою підставою формування загальноєвропейської ідентичності як необхідної умови стабільного розвитку та запоруки процвітання західного світу. Усвідомлюючи це, європейські інтелектуали та політики вже кілька десятиліть прикладають чимало зусиль для конструювання спільного досвіду як необхідної умови постання та легітимізації європейської ідентичності.

Попри те, що частина виокремлених західними інтелектуалами історичних образів та подій залишатися голими, позбавленими емоційного заряду, абстракціями, наразі немає підстав говорити про відсутність консолідуєчих європейське суспільство споминів. Так, приміром, на думку А. Ассман, відправною точкою загальноєвропейського минулого сьогодні вважається Голокост. Він, як доводить дослідниця, є парадигматичним європейським

«місцем пам'яті», а тому конструювання європейської ідентичності нерозривно пов'язане з пам'яттю про Голокост. Ця травматична подія знищення шести мільйонів європейських євреїв є тією частиною спільної пам'яті, на якій ґрунтуються цінності громадянського суспільства та декларовані сьогодні зобов'язання європейців щодо захисту національних меншин, прав та гідності людини (Ассман, 2014, с. 279). Саме тому європейська спільнота робить багато інституційних кроків для збереження пам'яті про цю жахливу трагедію.

Немає сумніву, що загальноєвропейські спомини про Голокост, які сьогодні можна репрезентувати через гасло «Ніколи знову», мають вагомий консолідуючий потенціал. В його основі лежить тверде переконання в тому, що злочини нацистів не можна просто забути й залишити в минулому, адже пам'ять про зло, що знищило шість мільйонів євреїв, більше ніколи не має повернутися аби знову руйнувати мир, добробут та сталий розвиток європейського суспільства.

Спомини Голокост – це травматичний досвід спільний для усього європейського суспільства, який може визначати ціннісні підвалини європейської ідентичності, а тому потребує універсализації, котра викликає чимало дискусій пов'язаних з визначенням справжньої кількості жертв Голокосту. Так, чимало дослідників вважає, що згадуючи про Голокост, потрібно брати до уваги не тільки шість мільйонів євреїв, а й п'ять мільйонів неєвреїв. Крім того, сьогодні пам'ять про Голокост стає органічною частиною універсальної моральної пам'яті людства, яка виходить за рамки партикулярно-колективних конструкцій пам'яті та може кодувати травматичний досвід багатьох інших культур. Утім, такі ініціативи сприймаються досить неоднозначно з огляду на притаманне

їм спотворення теми Голокосту в угоду популярному в сучасному світі універсализму (Ассман, 2014, с. 281-282).

На відміну від Західної Європи, яка в цілому визнає наявність спільного травматичного досвіду, у країнах Східної Європи тема Голокосту часто поступається численним національним міфам та партикулярній пам'яті. В даному контексті можна згадати Польщу, національні міфи якої позиціонують її в ролі історичної жертви. Натомість український колективний досвід тільки виробляє спільний образ для суперечливих споминів та численних жертв періоду другої світової війни. Не менш показовим залишається і досвід Угорщини та Чехії, народи яких позиціонують себе як жертви, а тому залишаються менш чутливими до теми Голокосту, водночас поділяючи гасло «Ніколи знову». Цікаво, що ця, цілком прийнятна для усього європейського суспільства ідея, залишається чужою для росії, котра культивує пам'ять переможців з загальним гаслом «Можемо повторити». Це ж, своєю чергою, засвідчує відсутність внутрішньої єдності всередині європейського суспільства, що може стати вагомою перешкодою на шляху його сталого розвитку та безпеки.

ПРАКТИЧНА/СОЦІАЛЬНА ЗНАЧУЩІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ

Визначення методологічного потенціалу космополітичного підходу до дослідженні колективної пам'яті як однієї з головних передумов формування групової ідентичності та виявлення підвалин та можливості

формування глобальної пам'яті сприяє проясненню сучасних цивілізаційних трансформацій, а тому результати дослідження стануть корисними для вироблення відповідної європейському вибору України гуманітарної політики, зокрема, розробки стратегії розвитку української політики пам'яті. Крім того, запропоновані в роботі теоретичні узагальнення та висновки пропонують незаангажований погляд на джерела агресивної щодо європейського вибору України та всієї західної цивілізації політики росії та формують ідейні підвалини для подальшого вивчення впливу російської ментальності та колективної пам'яті на міжнародну політику.

ВИСНОВКИ

Попри те, що формування глобальної (загальнолюдської) пам'яті може стати важливою передумовою подолання міжнародних конфліктів заради миру та добробуту всього людства, цивілізаційні відмінності та економічна нерівність не дає підстав сподіватися на її появу найближчим часом. Саме тому в умовах сьогодення надзвичайно важливого значення набуває формування наднаціональних спільнот, члени яких усвідомлюючи децентралізований характер глобальних процесів та зумовлені ним ризики, будуть орієнтовані на створення системи міждержавних механізмів подолання турбулентності заради збереження миру та примноження добробуту людства. Здавалось би цілком шляхетні наміри прихильників заснованого на принципах ліберальної демократії космополітичного світу нерідко сприймаються з великою засторогою, а подекуди й з відвертою ворожістю у культурних середовищах та спільнотах з відмінним від європейського колективним досвідом.

Це ж, своєю чергою, виводить на порядок денний необхідність єднання західного світу та конструювання наднаціональної загальноєвропейської ідентичності як необхідної умови внутрішньої консолідації усього європейського суспільства навколо ціннісного ядра, визначеного спільними історичними споминами, що лежать в основі європейської міжнародної політики.

REFERENCES

- Assman, A. (2014). Dlinnaya ten proshlogo. Memorialnaya kultura i istoricheskaya politika [The Long Shadow of the Past: Memorial Culture and Historical Politics]. Moskva, Novoe literaturnoe obozrenie, 2014. 328. (in Russian)
- Babka, V. L. (2015). Ukrainska istorychna pamiat pid vplyvom intehratsiinykh faktoriv. [On the other side of the Dnieper: The influence of controversial images of "another Ukrainian" on the formation of mental boundaries: Scientific collection]. Po toi bik Dnipra: Vplyv kontraversiinykh obraziv «inshoho ukrainsia» na formuvannia mentalnykh kordoniv: Naukovyi zbirnyk. Zaporizhzhia, Inter-M, 113-118. (in Ukrainian)
- Bek, U. (2008). Kosmopoliticheskoe mirovozzrenie [The necessity of a cosmopolitan outlook]. Moskva, Tsentr issledovaniy postindustrialnogo obschestva, 336. (in Russian)
- Haidt, Jonathan. (2018). How Capitalism Changes Conscience. URL: <https://www.humansandnature.org/culture-how-capitalism-changes-conscience> (in English)
- Hyrych, I. (2013). Ukrainska istorychna pamiat, shkilni pidruchnyky i osvita.

- [The culture of historical memory: European and Ukrainian experience]. *Kultura istorichnoi pamiaty: yevropeyskyi ta ukrainskyi dosvid*. Kyiv, IPIEND, 326-391. (in Ukrainian)
- Hoian, I., Storozhuk, S. V., M., Fedyk, O. V. (2018). *Aksiolohichni zasady yevrointehratsii Ukrainy*. [Scientific journal "Politicus"]. *Naukovyi zhurnal «Politykus»*, 2, 139-147. (in Ukrainian)
- Hrytsak, Ya. (2013). *Istoriia v osobakh: do formuvannia istorichnoi pamiaty v Ukraini, 1991–2011*. [The culture of historical memory: European and Ukrainian experience]. *Kultura istorichnoi pamiaty: yevropeyskyi ta ukrainskyi dosvid*. Kyiv, IPIEND, 231-250. (in Ukrainian)
- Kant, I. (1994). *Antropologiya s pragmaticheskoy tochki zreniya. Sochineniya* [Anthropology from a Pragmatic Point of View]. V 8 t. (7). Moskva, Choro, 137-376. (in Russian)
- Kasianov, H. (2016). *Istorychna pamiat ta istorychna polityka: do pytannia pro terminolohiiu y henealohiiu poniat*. [Ukrainian Historical Journal]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 2, 118-137. (in Ukrainian)
- Kyrydon, A. (2016). *Heterotopii pamiaty: Teoretyko-metodolohichni problemy studii pamiaty*. [Memory Heterotopias: Theoretical and Methodological Problems of Memory Studies]. Kyiv, Nika-Tsentr, 320. (in Ukrainian)
- Konnerton, Pol. (2004). *Yak suspilstva pamiatatut*. [How Societies Remember]. Kyiv, Nika-Tsentr, 184. (in Ukrainian)
- Langevishe, D. (2008). *Natsiia, natsionalizm, natsionalna derzhava v Nimechchyni i v Yevropi*. [Nation, nationalism, nation state in Germany and in Europe]. Kyiv, «K.I.S», 240. (in Ukrainian)
- Nahorna, L. P. (2012). *Istorychna pamiat: teorii, dyskursy, refleksii*. [Historical memory: theories, discourses, reflections.]. Kyiv, IPIEND, 328. (in Ukrainian)
- Nora, P. (red.). (1999). *Frantsiya – pamyat*. [Rethinking the French Past]. SPb., Izdatelstvo Sankt-Peterburgskogo universiteta, 328. (in Russian)
- Riabchuk, M. (2013). *Heroi i lykhodii. Rozshcheplenist natsionalnoi pamiaty ta problema symvolichnoi legitymizatsii derzhavy*. [The culture of historical memory: European and Ukrainian experience]. *Kultura istorichnoi pamiaty: yevropeyskyi ta ukrainskyi dosvid*. Kyiv, IPIEND, 217-230.
- Tymkiv, I. (2019). *Istorychna pamiat: istoriohrafichnyi aspekt fenomenu*. [Bulletin of KhNPU named after GS Skovoroda "Philosophy"]. *Visnyk KhNPU imeni H. S. Skovorody «Filosofia»*, 0(42), 159-172. (in Ukrainian)
- Fukuyama, F. (1990). *Konets istorii?* [Philosophical Questions]. *Voprosy filosofii*, 3, 134–148. (in Russian)
- Halbvaks, M.(2007). *Sotsialnyie ramki pamyati*. [Social Frameworks of Memory]. Moskva: Novoe izdatelstvo, 348. (in Russian)
- Hantington, S. (2003). *Stolknovenie tsivilizatsiy*. [Clash of Civilizations]. Moskva, Izdatelstvo AST, 603, [5]. (in Russian)
- Shatska, B. (2011). *Mynule – pamiat – mit*. [Past - memory - myth.]. Chernivtsi, Knyhy – KhKhI, 248.

УДК 101.1:316.454.3

Сторожук Світлана Володимирівна

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка,

Київ, Україна

ORCID 0000-0002-7947-6268

svitlanastorozuk@gmail.com

МЕМОРІАЛЬНІ СПІЛЬНОТИ У ГЛОБАЛЬНОМУ СВІТІ

АНОТАЦІЯ

У статті розкривається методологічний потенціал космополітичного підходу до дослідження колективної пам'яті як однієї з головних передумов формування групової ідентичності та виявлення підвалин формування глобальної пам'яті. З цією метою у роботі використано цивілізаційний підхід С. Гантінгтона, парадигмальний підхід Дж. Гайдта та методологічний апарат *memory studies* з притаманною йому інтенцією на проблему формування групової ідентичності. Означений методологічний інструментарій сприяв поясненню цілого спектру сучасних цивілізаційних трансформацій та забезпечив незаангажований погляд на джерела агресивної щодо європейського вибору України та всієї західної цивілізації політики росії. Саме тому, результати дослідження можуть стати корисними для вироблення відповідної європейському вибору України гуманітарної політики, зокрема, для розробки стратегії розвитку української політики пам'яті. Вона має розроблятися з урахуванням доконечного значення глобальної (загальнолюдської) пам'яті для подолання міжнародних конфліктів заради миру та добробуту всього людства та розумінням проблематичності її появи в найближчому майбутньому через цивілізаційні відмінності та економічну нерівність. З огляду на це, важливого значення для сучасного світу набуває формування наднаціональних спільнот, члени яких усвідомлюючи децентралізований характер глобальних процесів та зумовлені ним ризики, будуть орієнтовані на створення системи міждержавних механізмів подолання будь-якої турбулентності заради збереження миру та примноження добробуту людства. Попри цілком шляхетні наміри прихильників заснованого на принципах ліберальної демократії космополітичного світу, їхні ідеї та програми сприймаються з великою засторогою, а подекуди навіть з відвертою ворожістю у культурних середовищах та спільнотах з відмінними від європейських колективним досвідом та історичною пам'яттю. Це ж, своєю чергою, ставить на порядок денний необхідність єднання усього західного світу та конструювання наднаціональної загальноєвропейської ідентичності як необхідної умови внутрішньої консолідації європейського суспільства навколо ціннісного ядра, визначеного спільними історичними споминами, що лежать в основі європейської міжнародної політики.

КЛЮЧОВІ СЛОВА

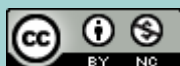
ідентичність; колективні спомини; історична пам'ять; загальноєвропейська ідентичність; цивілізація; космополітичний світогляд; глобальна пам'ять.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО ГОЛОВНОГО АВТОРА

Сторожук Світлана Володимирівна, доктор філософських наук, професор, професор кафедри української філософії та культури Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, Україна
ORCID 0000-0002-7947-6268
svitlanastorozuk@gmail.com

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0).

©Copyright: Сторожук, 2022

Видавець: Інститут соціальної та політичної психології, Національна Академія Педагогічних Наук України

doi:

Стаття надіслана

Стаття виправлена

Прийнята до публікації